

PAP JÓZSEF

„Két választás Magyarországon”

*Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele
a 20. század első éveiben*

Tanulmányunkban a 20. század eleji magyar politikai elit társadalmi összetételét szándékozunk bemutatni. A magyar társadalom-történetírás részletesen foglalkozott a politikai elit szerkezetével, azonban eddig nem készült el az egyik legfontosabb csoport, az országgyűlési képviselők szociológiai összetételét bemutató modern vizsgálat.¹ A legátfogóbb képet Gerő András rajzolta az országgyűlési képviselőről.² Kutatásaiból kiindulva a legfontosabb munkák egyetértenek abban, hogy a politikai elit különböző csoportjai között nem volt kimutatható társadalmi különbség, szociológiai karakterük nem tért el jelentősen egymástól. Ezt a jelenséget elsősorban a szűk választójoggal, a nyílt szavazási struktúrával és a közjogi kérdés politikailag determinatív helyzetével magyarázzák.³ Ebből a kutatási alaphelyzetből kiindulva szándékozunk közelebbi információkat közölni az országgyűlési képviselők egy szűkebb köréről. Választ kívánunk adni arra a kérdésre, hogy valóban megfelel-e a statisztikai tényeknek az egységes szociológiai karakter elmélete.

A különböző politikai háttérrel rendelkező országgyűlési képviselők összehasonlító vizsgálatához az egyik legmegfelelőbb lehetőséget az 1901-es és 1905-ös országgyűlés kínálja. Az 1901-es parlament az átlagnak megfelelő dualizmuskori szabadelvű dominanciájával lehetőséget teremt egy olyan politikai garnitúra szociológiai jellemvonásainak bemutatására, amikor a politikai elit a szinte egyértelmű szabadelvű választási győzelem alapján rendeződött. Az egyéni politikai karrierok, életstratégiák kialakításakor erre a természetesnek nevezhető, előre determinálható lehetőségre figyelemmel kellett lennie annak, aki politikai pályára kívánt lépni.

A dualizmus során egyedülálló módon 1905-ben jön létre egy olyan politikai szituáció, amikor a két közjogi értelemben ellentétes politikai irányzat nagyjából egyenrangú erőként jelenik meg az Országházban. Ez az egyetlen olyan választás, ahol a két párt olyan szituációban indult el a választáson, mely a váltás realitását hordozta magában. Ha tehát különbség vagy azonosság volt a két irányzat politikai garnitúrájának szociológiai összetétele között, akkor ez a két csoport összehasonlításával meghatározható és statisztikai adatokkal

¹ A máig az egyik legjobban hasznosítható elemzés: Rudai Dezső: *A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és pártok életében (1861–1935)*. Budapest, 1936.

² Gerő András: *Az elsőprő kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarorszáján*. Budapest, 1988. 133–189.

³ Gyányi Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest, 1998. 108.; Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999. 54–58. Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1944)*. Budapest, 1999. 93.

egzaktan leírható. Ha létezik különbség, akkor a különböző társadalmi csoportok reprezentációja között arányeltolódásnak kell lennie, ha nem, akkor pedig két alapvetően hasonlósági tulajdonságú csoportot lehet leírni. Az 1906-os választás során egy 1905 előttihez hasonló, csak éppen ellenkező előjelű és sokkal szélsőségesebb helyzet alakult ki, hiszen az addigi ellenzéknek a szabadelvűek visszalépése miatt gyakorlatilag nem volt ellenfele. Ekkor olyan személyek is bekerülhettek a parlamentbe potenciális versenytárs nélkül, akiknek a hagyományos politikai küzdelem időszakában erre semmi esélye sem lehetett volna. Az 1906-os garnitúra tehát inkább arra nyújt lehetőséget, hogy leírjunk egy korábbival ellenkező előjelű monolit politikai csoportosulást. Ezt a későbbiek folyamán, a kutatás következő periódusában fogjuk megtenni. Ebben a tanulmányban alapvetően a közjogi versenytársak statisztikai alapú elemzését szándékozunk elvégezni.

A vizsgálat alapját az 1901-es és 1905-ös országgyűlés almanachjainak statisztikai feldolgozása képezte.⁴ Az ebben található információkat, ha szükséges és lehetséges volt, kiegészítettük a Magyar Életrajzi Lexikon, a Pallas Nagylexikon és a Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái című sorozatok információival. A képviselők származásának meghatározásához felhasználtuk az Arcanum Kiadó Családtörténet, heraldika, honismeret DVD-romját (melyen az alapvető családtörténeti munkák találhatók meg), Gudenus János József genealógiai munkáját, valamint Kempelen Béla nemesi almanachját.⁵ A képviselők birtokviszonyait az 1911-es gazdacímár alapján határoztuk meg.⁶ Az így kapott adatokat a megfelelő adatrögzítési feltételek alapján egységes kódrendszerbe foglaltuk, és az SPSS adatbáziskezelő program segítségével dolgoztuk fel.⁷ Így a különböző típusú adatok és információk egy a matematikai statisztika szabályainak megfelelő vizsgálat alapját képezhetik. Adatbázisunkban 600 képviselőre 34 különböző típusú információ található.

Az 1901-es országgyűlési választások

Az 1901 októberében lezajlott parlamenti választások nem hoztak jelentős átalakulást a magyar politikai életben. A Szabadelvű Párt megőrizte fölényét a parlamentben, bár az 1896-os 290-nel szemben 1901-ben csupán 277 képviselőt vonultathatott fel. Ha a pártra adott szavazatok számát nézzük, akkor jelentős növekedés állapítható meg, hiszen míg 1896-ban 595 ezren szavaztak a pártra, addig 1901-ben 671 ezer fő tette ugyanezt. Az eredményt azonban árnyalja, hogy az 1896-ban önállóan indult Nemzeti Párt 33 képviselővel tudott megjelenni a parlamentben, és 75 ezer választó támogatta, az 1901-es választások előtt azonban a Nemzeti Párt fuzionált a szabadelvűekkel, és így együtt mérettették meg magukat. Így tehát, szemben 1896-al, amikor a két pártnak összesen 323 mandátuma volt

⁴ *Országgyűlési Almanach 1901–1906*. Rövid életrajzi adatok a Főrendiház és a Képviselőház tagjairól. Szerkeszti Sturm Albert. Budapest, 1901.; Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Szerkesztették: Dr. Fabró Henrik és Dr. Újlaki József. Budapest, 1905.

⁵ *Családtörténet, heraldika, honismeret*. DVD Budapest, 2002.; Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. Budapest, 1990–1999.; *Magyar nemesi almanach*. Az 1867–1909-ben magyar nemességre, bárói, grófi és hercegi méltóságra emelt családok. Szerkesztette: Kempelen Béla, Budapest, 1910.

⁶ *Magyarországi gazdacímár*. Magyarország, Horvát- és Szlavónországok 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiájával. Szerkesztette: Rubinek Gyula. Budapest, 1911.

⁷ A statisztikai adatok feldolgozásához, módszertani jelleggel nagy segítségünkre volt Nagy Mariann: *A magyar mezőgazdaság regionális szerkezete a 20. század elején*. (Budapest, 2003.) című munkája.

670 ezer szavazattal, a szinte változatlan szavazatszám mellett a mandátumok száma 45-tel csökkent. Ezzel szemben a függetlenségi ellenzék 31 fővel tudta növelni parlamenti csoportját. A két függetlenségi párt között nem zajlott le jelentős átrendeződés. 1896-ban a Kossuth Ferenc vezette csoport a függetlenségi pártra esett szavazatok 83%-át, 1901-ben pedig 86%-át bírták. A „Kossuth Párt” 1896-ban 50, 1901-ben 79 hellyel, az Ugron Párt 11 és 13 hellyel rendelkezett.⁸ Ezzel párhuzamosan a Katolikus Néppárt is növelni tudta mandátumait 18-ről 25-re és szavazatszámát 51 ezerről 76 ezerre. A kormányoldal nem vesztett ugyan szavazatokat, de mivel a választáson részt vettek száma jelentősen megnövekedett – 889 714-ről 1 025 259-re –, ez az ellenzék előretörését eredményezte. A szabadelvűek azonban még ezután is meghatározó, 67%-os többséget tudhattak magukénak. A nemzetiségi politikusok is növelni tudták szavazataik számát (1896-ban 1550 román szavazat szerepelt, 1901-ben pedig 10616 szlovák és 2720 szerb). A pártonkívüli politikusok voksai 50%-kal visszaestek. Ebben jelentős szerepe volt annak, hogy a helységnévtörvény hatására a Szabadelvű Pártból kilépett száz politikusok egy része visszalépett a pártba, és vitte magával a szavazóit.⁹

Az országgyűlési képviselők között jelentős fluktuáció mutatható ki, ugyanis 154 fő (37%) 1901-ben került először a parlamentbe, 59% a szabadelvűek, 25% a függetlenségi, 10% pedig a Néppárt sorait erősítette. Az 5 nemzetiségi képviselő mindegyike, a néppártiak 66, a függetlenségi 41, a szabadelvűek 33%-a kezdte ekkor politikai pályáját. A legállandóbb képviselői csoporttal tehát a szabadelvűek bírtak, azonban még róluk is elmondható, hogy mandátumaik harmadát pályakezdő képviselők birtokolták.

Parlamenti képviselők társadalmi összetétele

Születési idő, hely, nemesi származás és vallás

A születési időpont 406 képviselő esetében ismert. Átlagéletkoruk 47 év, azonban az adatok nagy szóródást mutatnak. 4 fő csupán 26 éves volt megválasztásakor (szabadelvűek: Baross János, Borbély György, Csekonics Gyula gróf, függetlenségi: Brázay Kálmán), a legidősebb pedig 87 éves volt (az 1848 óta az országos politikában szereplő Madarász József). A képviselők között a 40–60 évesek domináltak (58%), a 40 évesnél fiatalabbak 26%-ot, a 60 évesnél idősebbek pedig 16%-ot tettek ki.

Ha az országgyűlésben szereplő képviselőket a pályára lépéskor betöltött életkor alapján vizsgáljuk meg, akkor tovább árnyalhatjuk a kialakított képet. A legfiatalabb életkorban Brázay Kálmán kezdte meg politikusi pályáját, 1896-ban még csak 21 éves volt. A legidősebben politikai pályára lépő pedig az 1901-ben új képviselőként szereplő, 71 éves függetlenségi Bernáth Lajos volt. Az átlagos életkor 39 év volt. 30 éves kor alatt kezdte pályáját a képviselők 20%-a (27 év alatt csupán 10% szerepelt), 50 év felett pedig 17%. A pályakezdet szempontjából tehát a 30-as 40-es évek domináltak. A két nagy párt között nem mutatkozott semmilyen eltérés, képviselőik átlagéletkora gyakorlatilag megegyezett egymással. Noha a függetlenségieken belül néhány százalékkal kevesebb 30 év alatti és 50 év feletti képviselő volt. A szabadelvűek 75%-a 47 évesnél, a függetlenségi 75%-a pedig 45 évesnél volt fiatalabb.

⁸ A statisztikai elemzésekben a két függetlenségi csoportot egységesen kezeltük.

⁹ A statisztikai kimutatás alapja: *A magyar királyi kormány 1910. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Budapest, 1911. 424–426. A választásokról részletesen: Dolmányos István: *A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901–1904)*. Budapest, 1963. 129–132.

Lényegesnek tartjuk megvizsgálni, hogy a képviselő hogyan viszonyult választókerületéhez, azaz helyinek minősült-e vagy idegennek. Helyi emberként kategorizáltuk azokat a képviselőket, akik ugyan nem a választókerületben születtek, de vagy odaköltöztek, és ott élték életüket megválasztásuk időszakában, vagy a kerület közvetlen környezetéből származtak. Idegennek minősítettük azt, aki ugyan a választókerületben vagy annak közvetlen környezetében született, de elhagyta szülőhelyét, és máshol telepedett le. Az almanach alapján 403 képviselő születési helye ismert. Helyinek minősíthető a képviselők 68%-a (279 fő), idegennek pedig 31% (124 fő). Az országgyűlés pártjai között jelentős eltérés nem mutatható ki, az azonban megjegyzendő, hogy az öt nemzetiségi képviselő közül az a négy, akinek ismert a születési helye, mind kapcsolódott kerületéhez, a tizenkét független közül pedig kilencről mondható el ugyanez. A máshol született vagy életvitel szerint máshol élő országgyűlési képviselők között 16 budapesti képviselő képezte a legjelentősebb csoportot. 17 arisztokrata képviselő tartozott ebbe az idegen kategóriába, akik három néppárti képviselő kivételével a kormánypártot erősítették. Közülük ki kell emelni azt a négy képviselőt – gróf Andrássy Tivadar, gróf Csáky Lajos, gróf Hadik-Barkóczy Endre és gróf Semsey László –, akik ugyan nem éltek életvitelszerűen a kerületükben, de birtokkal rendelkeztek ott. Hadik-Barkóczy Endre kivételével a három arisztokrata politikus képviselői karrierjét az adott kerületben kezdte, így esetleg bennük is megtalálhatjuk annak a sztereotíp arisztokratának az alakját, aki „vidéki” birtokán, gazdatisztjei segítségével szerezte mandátumát.¹⁰ Nem kerülheti el a figyelmet az a tény sem, hogy a pártok erős, országosan ismert embereiket gyakran indították olyan kerületekben, ahol az előzetes választási tapasztalatok birtokában szinte biztosra lehetett venni a sikert. Megemlíthető, hogy ebbe a csoportba tartozott a kormánypárt részéről például gróf Apponyi Albert, Beksics Gusztáv, Berzeviczy Albert, Hegedűs Lóránt, Hieronimy Károly, Hock János, Lukács László, Mikszáth Kálmán, Rubinek Gyula, vagy a függetlenségek köréből Kossuth Ferenc, Thaly Kálmán, Rákosi Viktor és Ugron Gábor is.

Az 1901-es parlament képviselői között 59 (14%) arisztokratát, 19 bárót és 40 gróft találunk. A négy néppárti (báró Gágern Miksa, gróf Wilcsek Frigyes, gróf Zichy Aladár és János), kettő függetlenségi (gróf Benyovszky Sándor és gróf Hadik János), két disszidens (gróf Andrássy Gyula és Tivadar) és egy független (gróf Teleki Sámuel) képviselő kivételével mind a kormánypárthoz tartozott. 11 olyan képviselőt találunk az 1901-es országgyűlésben, aki arisztokrata rangját a kiegyezés után szerezte. 1874-ben kapott bárói rangot Nopcsa Elek, grófit Csekolics Gyula és Karátsonyi Jenő családja, 1875-ben báróit Bánhidya Antal és Inkey József családja, 1894-ben báróit Petricsevich-Horváth Artúr családja. 1895-ben ruházták fel báró ranggal Harkányi János, Solymossy Lajos és Ödön családját, 1896-ban báróival Dániel Ernő családját. Tisza Istvánt pedig 1897-ben emelte az uralkodó grófi címre. A legnagyobb létszámmal az Andrássy, a Bethlen és a Teleki család képviseltette magát. Andrássy Géza Rozsnyó, Gyula Losonc, Sándor Homonna, Tivadar pedig Terebes képviselője; Bethlen Balázs Marosludas, Bálint Bethlen, István Mezősegy, Sándor Marostújvár képviselője volt. Teleki Domokos Dés, Gyula Ökörmező, Sámuel Gernyeszeg, Sándor Magyarlapos képviselője volt. Három fővel volt jelen a Zichy család (Aladár Nagykanizsa, János Szabadbáránd, Jenő Székesfehérvár képviselőjeként), kettővel az Apponyi (Albert Jászberény, Gyula Bazin), a Batthyány (Lajos Fiume, Tivadar Zurány) és a Solymossy család (Lajos Borosjenő, Ödön Lövvő). Az Andrássyak, a Bethlenek és a Telekiek politikai szerepvállalása oly mértékben egy területhez kötődött, hogy abban a régióban a politika meghatározó szereplőinek számítottak. Érdekes megjegyezni, hogy az arisztokraták közül ti-

¹⁰ Romsics: *Magyarország története a XX. században*, 53.

zenkilencen 1901-ben szerepeltek először a parlamentben. Ezen képviselők átlagéletkora 36 év volt. A legfiatalabb a 26 éves gróf Csekonics Gyula, a legidősebb pedig a 58 éves gróf Károlyi Antal volt. A pályakezdő arisztokraták relative fiatal korát jelzi, hogy 40%-uk fiatalabb volt 30 évesnél és további 20% pedig 35 évesnél. Ekkor kezdte meg képviselői karrierjét a 27 éves gróf Bethlen István is.

A nemesi összeírások alapján meg lehet kísérelni egyes képviselők családjának azonosítását. A képviselőket alapvetően három csoportba soroltuk: csak abban az esetben minősítettünk valakit nemesnek, ha család- és keresztnév szerint megtaláltuk a nemesi összeírásokban, vagy az almanachokban utalást találtunk a nemesi múltra; külön kategóriába soroltuk azokat a képviselőket akiknek családneve szerepel ugyan az adatbázisokban, de őt magát nem tudtuk egyértelműen beazonosítani; a harmadik csoportot azok alkotják, akiknek a családnevük sem utal nemesi múltra. A nemesi múlt vizsgálatával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy igen gyakran szinte megoldhatatlan problémát jelent az egyes személyek és/vagy családok beazonosítása, ebből kifolyólag a középső kategória csupán korlátozottan hasznosítható. A nemesi múlttal kapcsolatos nagyfokú bizonytalanság különösen abból a szempontból érdekes, ha figyelembe vesszük, hogy a korábbi időszakok történetírása milyen nagy fontosságot tulajdonított a képviselők nemesi származásának. Elgondolkodtató azonban, hogy a képviselői almanach az arisztokratákat leszámítva, az egyéb személyes információk mellett szinte marginális adatként kezeli a nemesi múltat. Az arisztokratákon kívül 126 (31%) képviselő nemesi származása vehető biztosnak, 148 személy tartozik a középső kategóriába, míg a nem nemesek csoportját 76 fő (18,6%) alkotja. Az ismert múlttal rendelkezők 75%-a tehát nemesi ősökkel rendelkezett, ebből 22,6% pedig az arisztokráciából származott. Az adatok analitikus erejét azonban nagy mértékben csökkenti a bizonytalan kategória, melybe a képviselők 36%-a tartozott. Ha pártok szerint vizsgáljuk meg a képviselők származását, akkor megállapítható, hogy a két legnagyobb csoport, a szabadelvűek és a függetlenségek között csupán kismértékű különbség figyelhető meg. A nemesek és nemtelenek nagyjából azonos arányban vannak jelen mindkét pártban, az eltérés kevesebb 4%-nál. Amíg a szabadelvűeknek 18%-a arisztokrata, addig a függetlenségeknek csupán kettő, a szabadelvűeknek 33%-a bizonytalan származású, a függetlenségeknek pedig 47,8%-a (!). A nem nemesek legnagyobb arányban a függetlenek (64%), a nemzetiségiek (60%) és a néppártiak (28%) között voltak jelen, ez a 41 képviselő azonban nem változtatta meg a parlamentnek alapvetően a két nagy párt által meghatározott képét.

A képviselők vallási megoszlásának meghatározásához nem nyújtanak elegendő adatot a feldolgozott források. Az almanach, valószínűleg a szabadelvű állam- és politika-felfogásból kiindulva, csak elvétve közölte az adott személy vallási hovatartozását, erre csupán közvetett információkból, a társadalmi, foglalkozási adatokból vagy egy ismertebb család vallási hovatartozásából lehet következtetni. Mivel az adathiány a képviselők 90%-ára jellemző, a vizsgálat nem végezhető el.

Iskolai végzettség, külföldi utazás

Az almanachban szereplő 409 képviselő 10%-ánál nem szerepelnek a végzettségre utaló adatok. A fennmaradó 369 fő közül csupán 7 gimnáziumi végzettségűt találunk, a többiek mind felsőfokú iskolákat látogattak. A képviselők 60,4%-a jogi végzettséggel rendelkezett. Elsőpró többségüket bizonyítja, hogy a következő kategória – a gazdasági végzettségűeké – csupán 9%-ot tett ki. Felsőfokú teológiai tanulmányokat 20 fő (5%), mérnöki vagy katonai tanulmányokat pedig 10, illetve 11 fő folytatott. Az 1901-es parlament tehát elsősorban a jogászok parlamentje volt. A képviselőházban szereplő pártok között a jogászok arányában nem volt jelentős különbség, szinte mindegyik frakciót ők uralták. A fennmaradó helyek

megoszlásánál elsősorban a teológiai végzettségűek alul-, illetve felülreprezentáltságában tértek el egymástól a pártok. A függetlenségek közül 8 fő (8,5%), a Néppárt soraiban 4 fő (20%), a nemzetiségek között 2 fő (40%) tartozott ebbe a kategóriába, a Szabadelvű Pártban azonban csupán 5 fővel (1,9%) szerepeltek. A gazdasági végzettségűek közül 32-en a kormánypártnak voltak a tagjai, a függetlenségek között 4, a néppártiak között pedig csupán 1 ilyen képviselőt találhatunk.

Vizsgálhatjuk az országgyűlés tagjait aszerint is, hogy tanulmányaikat hol, mely városban végezték. Így megállapítható, hogy a legjelentősebb kategóriát a Budapesthez kötődő képviselők alkották. 30,8% Budapesten, 5% egyéb vidéki városban és Budapesten, 9,5% Budapesten és Bécsben, 7,3% Budapesten és egyéb külföldi városban szerezte meg legmagasabb iskolai végzettségét. Így tehát 215 fő, az ismert adattal rendelkezők 63%-a valamilyen formában kötődött a fővároshoz. Fontos kiemelni azt is, hogy a képviselők 15%-a Bécsben is tanult, további 17% pedig Monarchián kívüli oktatási intézményeket is látogatott. A külföldi tanulmányok során a legnépszerűbb célpontot a Német Császárság jelentette. 24 fő indult valamilyen német városba, Franciaországban hatan, Nagy-Britanniában pedig öten tanultak (az egyes országok között volt átfedés, egy személy több városban is tanulhatott). A legnépszerűbb város Berlin volt (13 fő), ezt követte Párizs és Lipcse (6-6 fő), majd Heidelberg, Hochenheim és London következett (5-5 fő), hárman pedig Münchenben tanultak. Az ausztriai intézmények közül ki kell emelni, hogy 4 katonatiszt a Bécsújhelyi Akadémiát látogatta, hatan pedig a Theresianum tanítványai voltak, és ezt követően folytatták tovább tanulmányaikat. A vidéki magyar iskolavárosok közül jelentősebb szereppel bírt Nyugat-Magyarországon Pozsony (18 fő), Magyaróvár (10 fő), Esztergom (5 fő), Győr (4 fő), Pécs és Sopron (3-3) fő, Északkelet-Magyarországon Kassa (12 fő), Eperjes (10 fő), Sárospatak (4 fő), az Alföld keleti felén Debrecen (7 fő) és Nagyvárad (10 fő), Erdélyben pedig Kolozsvár (22 fő) és Nagyszeben (5 fő). Megjegyzésre méltó, hogy az olyan nagy tradíciókkal rendelkező városokban, mint Selmecbánya, Pápa, Kecskemét, Szeged, Eger szinte alig-alig, 1-1 fő tanult az országgyűlési képviselők közül. A vidéki iskolahelyekről azonban el kell azt mondani, hogy gyakran további, fővárosi vagy külföldi tanulmányokat folytatott az itt végzett képviselő, vagy megkezdett iskoláit máshol fejezte be. A politikai elit Budapestcentrikussága tehát az iskolázottság tekintetében nagymértékben megmutatkozott. A jelentősebb pártok adatai nem térnek el ettől az általános képtől, szemben a nemzetiségi képviselőkkel, akik közül senki sem kötődött a fővároshoz. Érdemes megjegyezni, hogy a külföldi tanulmányok szempontjából a legalacsonyabb adatokat a nemzetiségek tudták felmutatni (0 fő). A függetlenségek (20%) és a néppártiak (24%) is elmaradtak az átlagtól. A független képviselők azonban a külföldön tanulók 27%-os összesített átlagát, a maguk 66%-ával magasan megelőzték.

Az iskolai végzettség mellett az egyén felkészültségének, széleslátókörűségének egyik fontos biztosítója, mutatója lehet a külföldi utazás, bizonyos esetben tanulmányút. Ennek fontosságát bizonyítja az is, hogy az almanach szerkesztői minden egyes esetben részletesen kitértek erre az első megközelítésben talán mellékesnek tűnő adatra. 77 képviselő vett részt valamilyen külföldi úton. Rajtuk kívül ide számolhatjuk még a fentebb már említett külföldi tanulmányokat is. 31 fő bécsi, 40 fő pedig egyéb európai tanintézetet látogatott. A bécsi tanulmányokat nem számítva tehát a képviselőház 28,8%-a rendelkezett külföldi tapasztalatokkal.

	Fő	%	A párt képviselőinek %-ában
Szabadelvű Párt	82	69,5	30
Függetlenségi Párt	17	14,4	18
Katolikus Néppárt	10	8,5	40
Disszidens	1	0,8	33
Nemzetiségi	1	0,8	20
Független	7	5,9	63
Összesen	118	100,0	28,8

I. táblázat

A KÜLFÖLDI TANULMÁNYOKAT FOLYTATÓ ÉS KÜLFÖLDÖN JÁRT KÉPVISELŐK MEGOSZLÁSA

Az adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy az ellenzék illetően felkészültsége elmaradt a kormánypárt mögött, az adatokban azonban jelentős torzulást okoz, hogy az állami megbízatásokkal együtt járó tanulmányutak természetesen csak a szabadelvű politikusok előtt voltak nyitottak. Az úti célok között az európai és ezen belül is a nyugat-európai országok dominálnak. Európán kívül csupán 11 képviselő fordult meg, Afrikában ketten, Amerikában négyen, „Keleten” pedig öten jártak.

Polgári foglalkozás, birtokviszonyok és gazdasági szerepvállalás

A képviselők foglalkozási szerkezetét vizsgálva elsőként az a szembetűnő, hogy döntő többségben az állami és megyei adminisztrációhoz kötődő személyek voltak; a képviselői mandátum elnyerése előtt 270 fő (66%) töltött be ilyen típusú állást. Az almanachban szereplő információk alapján 104 (25%) képviselő kapcsolódott a mezőgazdasághoz. Az iparhoz, kereskedelemhez és a bankszektorhoz azonban csupán 25 (6%), ez utóbbiak nem sokkal maradtak el a minisztériumi karrierral rendelkezők számától. A parlamentben tehát a hagyományos foglalkozási csoportok domináltak, az ún. „kapitalista” szektor minimális reprezentációval rendelkezett. Hasonlóan alacsony volt a nem jogi, államigazgatási és egyházi értelmiség jelenléte. 17 fő művészeti vagy tudományos karriert tudott felmutatni, mellettük csupán öt tanárt, három orvost és két mérnököt választottak meg 1901-ben. Hasonlóan kis jelentőséggel bírtak az újságírók is (19 fő), de meg kell említeni, hogy rajtuk kívül 61 képviselőnél találtunk adatot valamilyen újságírói tevékenységre.

Pártonkénti összehasonlításakor feltűnő különbségek lehet felhívni a figyelmet. A vármegyei hivatalnokok a Szabadelvű Párt képviselői között felülreprezentáltak jelen, ugyanez mondható el a tiszteletbeli vármegyei megbízatással rendelkező jogászokról a függetlenségi pártcsoporthoz képest. Míg az iparban érdekelték nagyjából azonos arányban oszlanak meg a két vezető párt között, addig a bankszektorban és kereskedelemben érdekelt 14 fő mindegyike a kormánypárt padsoraiban volt található. A 23 minisztériumi-hivatali múlttal rendelkező képviselő közül kivétel nélkül mindenki, a tíz hajdani hivatásos katona közül pedig hét volt kormánypárti. Érdekes jelenség figyelhető meg a papok és lelkesek között: a 17 fő közül 3 szabadelvű, 7 függetlenségi, 5 néppárti és 2 nemzetiségi képviselő volt. A néppártiak kivétel nélkül római katolikusok voltak, a függetlenségié pedig protestánsok.

Az 1911-es birtokstatisztika alapján megvizsgálhatjuk, hogy az országgyűlési képviselők mekkora birtokkal rendelkeztek.¹¹ A statisztikai kimutatás alapján szinte mindenkiről nagy

¹¹ *Magyarországi gazdacímár* 1911. alapján.

bizonyossággal megállapítható, hogy az adott időszakban rendelkezett-e 100 kataszteriális holdnál nagyobb birtoktesttel. A kimutatás információi közül ezen vizsgálathoz felhasználtuk a birtokok kataszteri tiszta jövedelmére vonatkozó adatokat, melynek segítségével a képviselők jövedelmének egy fontos eleme válik ismertté.

1911-ben 173 (43%) 1901-es országgyűlési képviselő vagy özvegye szerepelt a gazdácímtárban. A birtokok mérete jelentős szóródást mutatott. A birtokosok felének 1000 holdnál kevesebb földje volt, 10% 200 hold alatti birtokkal rendelkezett, 10% pedig 6500 holdnál nagyobb területtel.

Százalékos eloszlás	Terület
10	210,60
20	315,00
25	396,00
30	474,20
40	693,00
50	949,00
60	1450,00
70	2155,60
75	2660,00
80	3103,40
90	6591,40

II. táblázat

A KÉPVISELŐI BIRTOKOK SZÁZALÉKOS ELOSZLÁSA TERÜLET SZERINT¹²

12 főnek volt 10 000 holdnál nagyobb birtoka, ők mind arisztokraták voltak, sőt az első 20 birtokos között is csak arisztokratákat találunk. A képviselőház legnagyobb birtokosa gróf Andrassy Géza, akinek 45 396 kataszteriális hold kiterjedésű birtoka volt. A hatalmas, öt vármegyére (Gömör-Kishont, Abauj-Torna, Szabolcs, Szepes és Zemplén) kiterjedő birtokkomplexum 35 uradalomra tagolódott. De az Andrassy családnak még két tagja – ifj. Andrassy Gyula (második legnagyobb birtokos, 42 305 kat. holddal) és Andrassy Sándor (negyedik legnagyobb birtokos 29 285 kat. holddal) – is a lista élén állt. Gróf Tisza István 21 493 kat. holdas birtokával a hatodik a sorban. A legutolsó Soltész-Nagy Kálmán miskolci képviselő volt a maga 107 holdjával. Weiss Bertold „nagyiparos” a Fejér megyei Sárkeresztúron bírt 164 holddal, ami nyilvánvalóan a társadalmi elvárásoknak megfelelő „vidéki birtok” kategóriába tartozhatott, hiszen mérete alapján más funkcióval nem nagyon bírhatott. Viszont érdemes megjegyezni azt is, hogy a birtok éves tiszta jövedelme 3245 forint volt, mellyel a legjobban jövedelmező uradalmak közé tartozott. A 15, 200 hold alatti képviselők közül az ismertebbek közé tartozott gróf Bánffy Miklós, Perczel Dezső és Kristóffy József.

¹² A százalékos eloszlást bemutató táblázatok az adatok decimális elrendeződését szemléltetik. Az egyes sorok azt mutatják meg számunkra, hogy a képviselők hány százalékára jellemző az adott adatnál kisebb, illetve nagyobb érték. Így tehát jelen esetben 210 kat. holdnál kisebb birtoka van 10%-nak, nagyobb pedig 90%-nak, vagy 6591,4 kat. holdnál kisebb van 90%-nak, nagyobb pedig 10%-nak. Az ilyen típusú táblázat az adott átlagérték mellett az egyes értékek szóródását mutatja meg, és ezáltal pontosabb statisztikai képet ad a vizsgált csoportról.

Kissé más sorrend adódik az adózott kataszteri tiszta jövedelem alapján:

Százalékos eloszlás	Évi kataszteri tiszta jövedelem
10	979,40
20	1625,20
30	2601,80
40	3655,20
50	4608,00
60	7720,00
70	13211,20
80	19361,60
90	37229,00

III. táblázat

A KÉPVISELŐI BIRTOKOK SZÁZALÉKOS ELOSZLÁSA JÖVEDELEM SZERINT

A birtokos képviselők 90%-ának tehát 1000 koronánál magasabb birtokjövedelme volt. Ez az 1893. évi IV. törvénycikk alapján pontosan megfelelt a IX. fizetési kategória harmadik osztályának, ahova például a gimnáziumi, reáliskolai, felsőbb leányiskolai, tanítóképző intézeti tanárok tartoztak.¹³ A legnagyobb jövedelemre gróf Zichy János tett szert (225 944 korona), őt gróf Karátszonyi Jenő követte (212 739 korona). 100 000 koronánál magasabb jövedelme volt báró Harkányi Jánosnak (151 774 korona), gróf Andrassy Gézának (123 323 korona), báró Solymossy Lajosnak (115 643 korona), gróf Hadik-Barkóczy Endrének (107 888 korona), gróf Andrassy Gyulának (107 088 korona) és gróf Andrassy Sándornak (103 175 korona). Gróf Tisza István 97 505 koronás jövedelmével a 11. volt a sorban. Talán nem meglepő, hogy az első 20 között csupán 4 nem arisztokratát találunk (Szuha István [16.], Háromy László [17.], Jakabffy István [19.] és Jankovich Béla [20.]).

Érdekes adalékként szolgálhat az uradalmak, birtokok jövedelmezőség szerinti összehasonlítása is. A gazdacímtárban szereplő közel 500 uradalom kataszteriális holdanként átlagosan 4,8 koronát jövedelmezett, az uradalmak 55%-a nem érte el ezt az értéket. A három legjövedelmezőbb uradalommal Brázay Kálmán (Pellérd, Baranya vármegye 76,2 korona/kat. hold), gróf Andrassy Géza (Hór, Zemplén vármegye, 54 korona/kat. hold) és Darányi Ignác (Örsűjfalu, Komárom vármegye, 49 korona/kat. hold) birtokában volt. Figyelemreméltó és a gazdasági szakirodalom megállapításával teljesen egyező jelenség, hogy a legrosszabban jövedelmező 100 birtok között 72 arisztokrata erdőuradalom található.¹⁴ Ha az egy birtokos tulajdonában lévő összes terület jövedelmezőségét vizsgáljuk meg, akkor ismét Brázay Kálmánt találjuk az élen (690 kat. hold, 16 716 korona, 24 korona/kat. hold). A második és harmadik helyen Latinovits Géza és Latinovits Pál Bács-Bodrog vármegyei birtokosok találhatóak, a negyedik pedig Weisz Bertold fent említett Fejér megyei birtoka. Érdekes jelenség, hogy az első 20 legjövedelmezőbb birtokból 15 kisebb volt 1000 holdnál. 29 arisztokratánál a birtokok átlagos jövedelme nem érte el az összes birtok jövedelemátla-

¹³ 1893. évi IV. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmozásának felemeléséről. In: Magyar törvénytár 1892–1893. évi törvénycikkek. Budapest, 1897. 407.

¹⁴ Kövér: *Magyarország társadalomtörténete*, 90–91.

gát. Az első húszban pedig csupán két arisztokrata, a 10. helyezett gróf Wilcsek Frigyes és a 20. gróf Batthyány Lajos található.

A birtokosok között a nemesi származással rendelkezők domináltak. A 173 fő közül 66 volt nemesi származású és 46 arisztokrata (a nemesek 52, az arisztokraták 80%-a) és csupán 11 fő volt nem nemes. A bizonytalan múltúak 33%-a (49 fő) rendelkezett birtokkal.

Kiugróan magas arányban birtokoltak földet a korábbi diplomaták és katonatisztek (önmaguk 75, illetve 70%). Míg az iparban és bányászatban érdekelt 11 fő közül hatnak volt birtoka, addig a bankszektorban érdekelt 14 fője közül csupán négy rendelkezett földdel, akik szinte mind a helyi takarékpénztárak alapítói, illetve igazgatói közül kerültek ki. Az ügyvédeket a birtokosok csoportjában nagyon kevesen képviselték, míg az összes képviselő 17,8%-át adták, addig a birtokosoknak csupán a 9,8%-át. A papok és a hivatásos újságírók között egyaránt csupán egy-egy birtokost találunk. A birtokviszonyok, a foglalkozási szerkezet, valamint a nemesi származás tekintetében tehát alapvetően a 19. századra jellemző viszonyok uralkodtak a századforduló után is. A diplomáciai, katonai és vármegyei karriert folytatók jelentős része rendelkezett földbirtokkal, a jogászok, a papok, orvosok, tanárok, bankárok, újságírók pedig nagyobb arányban kerültek ki a birtoktalanok közül. Gróf Andrássy Géza, báró Harkányi János, Lukács László és Brázay Kálmán a vállalkozó birtokos-nemes alakját testesítették meg a magyar képviselőházban. A két legjelentősebb párt között enyhe eltérés mutatható ki: a szabadelvűeknek 48%-a volt birtokos, a függetlenségi-eknek pedig 32%-a. Rajtuk kívül az egyetlen jelentős csoportot felvonultató Néppárt képviselőinek 28%-a volt birtokos.

A képviselők gazdasági szerepvállalásáról nem rendelkezünk a birtokstatisztikához mérhető pontos információkkal, de az almanach életrajzi adatai részletesen közlik az egyes képviselők ipari, kereskedelmi vagy pénzügyi érdekeltségeit. A különböző állások és megbízatások felsorolása mellett azonban nem jelenik meg az ehhez kapcsolódó jövedelem, pedig ez különösen érdekes összehasonlításra adhatna lehetőséget, ehhez azonban szükség lenne az időszak virilis jegyzékeinek országos összesítésére.

Az almanach 75 személynél tartalmaz valamilyen gazdasági szerepvállalásra vonatkozó utalást. Az OMGE inkább agrárius-érdekvédelmi, mint gazdasági helyi szervezeteiben 22 képviselő – 19 szabadelvű és 3 függetlenségi –, a helyi takarékpénztárakban pedig 10 képviselő – 9 szabadelvű és egy függetlenségi – volt jelen. Ebben a szektorban tehát igen jelentős kormányzati szerepvállalás figyelhető meg. Azonban mindkét csoport inkább a vidéki agrárius gazdasági körökhöz tartozott, mint a kapitalista ágazatokhoz. Így ők nem is igazán tartoztak a vizsgált körhöz. A fennmaradó 43 képviselő között is uralkodott a kormánypárt, 32 szabadelvű mellett 6 függetlenségi, 1 néppárti, 1 disszidens, 1 nemzetiségi és 2 független képviselő birtokolt valamilyen gazdasági tisztséget. A kormánypártiak kivételével minden képviselő vagy magánvállalatában szerepel, vagy valamilyen helyi jelentőségű cég alkalmazotti köréhez tartozik. A kormánypártiak között találhatjuk meg az igazgatótanácsok tagjait. Ennek alapján szerepelhet a szakirodalomban a politikai és gazdasági elit összefonódásának képe.¹⁵ Ezt nagymértékben igazolják az almanach adatai. A kormánypárt képviselőjének az igazgatótanácsba való beválasztása valódi előnyökkel járt vagy járhatott a vállalat számára. 22 kormánypárti képviselő neve szerepelt jelentősebb gazdasági társaságok, vállalatok igazgatótanácsában. Ebben a csoportban találhatjuk meg például gróf Tisza Istvánt is, akiről az almanach szerényen csak annyit jegyzett meg, hogy „több pénzügyi és iparvállalat elnöke, elnökségi tagja”.

---

¹⁵ Gerő: *Az elsőprő kisebbség*, 175–179.

A kimutatásban szereplő társaságok azonban korántsem ölelték fel a magyar gazdaság egészét: a nehézipar és az élelmiszeripar csupán egy-egy vállalattal (Rimamurányi-Salgótarjáni Vasművek RT, Magyar Cukoripari RT) szerepelt. Sokkal jelentősebb a politikai elit reprezentációja a bankszektorban. A helyi takarékpénztárakon kívül hét bank vezetőségében találunk képviselőt (Első Pesti Hazai Takarékpénztár, Központi Takarékpénztár, Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank, Magyar Földhitelintézet, Budapest-Terézvárosi Takarékpénztár, Dél-Magyarországi Gazdasági Bank, Magyar Agrár- és Járadékbank, Osztrák–Magyar Bankfiók). Hasonlóan fontos szerepük volt a közlekedési vállalatoknak (Balatoni Gőzhajózási RT, Adria Tengerhajózási RT, Nagybecskerek–Nagykikindai Vasút, Első Erdélyi Vasút, MÁV, Kassa–Oderbergi Vasút, Osztrák–Magyar Államvasutak Magyarországi Vonalainak Igazgatósága). Összességében azonban – véleményünk szerint – a jelenséget nem célszerű túldimenzionálni, hiszen még azon gazdasági ágazatban, ahol legnagyobb összefonódás érzékelhető, sem volt általános jelenség, hiszen az adott ágazat szereplőinek legnagyobb része kimaradt a felsorolásokból. A gazdasági érdekcsoportoknak meglehettek a sokkal burkoltabb érdekérvényesítési lehetőségei, melyek nem ütköztek nyíltan az 1875-ös összeférhetlenségi törvénybe, és így nem jártak együtt az adott gazdasági érdekcsoport számára is kellemetlen bostránnyal. Meglátásunk szerint az a tény, hogy az 1897 és 1900 közötti 130 összeférhetlenségi ügyből 7 végződött az eljárás alá vont képviselő mandátumtól való megfosztásával,¹⁶ éppen a törvény komoly figyelembevételét támasztja alá, hiszen a legradikálisabb szankció alkalmazása viszonylag ritkaságszámba megy a politikai elit köreibben. A kérdést éppen a vizsgált korszakban vette napirendre az országgyűlés, és az 1875. évi I. törvénycikket a megváltozott gazdasági viszonyokhoz igazította, megalkotva az 1901. évi XXIV. törvénycikk részletes szabályozását. A szabályozás rendkívül szigorú időbeli korlátokat szabott. A megválasztott képviselőnek 30 napon belül meg kellett szüntetni összeférhetlenséget okozó állását, vagy ha időközben keletkezett oly jogviszony, mely a törvény hatálya alá esett, 2 napon belül le kellett mondani. Ha jóhiszeműségből nem tett eleget kötelességének, az összeférhetlenség bírósági megállapítása után 8 napon belül meg kellett szüntetni a mandátumát vagy a törvénytelen jogviszonyát.¹⁷ Az összeférhetlenségi bizottság munkájának szabályozása a képviselőházi házszabály egyik legaprólékosabb és leghosszabb része. Az összeférhetlenségi állandó bizottság elnökét és 11 tagját a parlament általános többséggel választotta. Ez elsősorban a képviselői mandátummal össze nem egyeztethető állami tisztségekkel foglalkozott. A gazdasági ügyek (1901. XXIV. tc. 5-11§) az ún. összeférhetlenségi ítélő bizottság hatáskörébe tartoztak, melynek tagjait (szintén 12 fő) a házelnök az üléskezdetén összeállított 80 fős képviselői csoportból sorsolta ki az adott ügy elbírálására. A bizottság működésének szabályozásakor biztosítani szándékoztak az érdemi munkát, ezért a kisorsoltaknak – ha nem voltak elfogultak az ügyben, melynek minősített eseteit szintén részletesen meghatározták – nem lehetett visszautasítaniuk a megbízatást, és az ügy lezárásáig nem lehetett megszakítaniuk a munkájukat.¹⁸ Ez a szabályozás és a különböző politikai csoportok részvétele az összeférhetlenségi bizottságban komolyan korlátozhatta legalábbis a nyílt összefonódást a politikai és gazdasági elit között.

¹⁶ Gerő: *Az elsőprő kisebbség*, 175.

¹⁷ *XXIV. törvénycikk az összeférhetlenségről*. In: Magyar törvénytár 1901. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátta: Dr. Márkus Dezső. Budapest, 1902. 133–140.; az összeférhetlenséggel kapcsolatos kormánypartron belüli vitáról részletesen: Vermes Gábor: *Tisza István*. Budapest, 2001. 103–104.

¹⁸ *A képviselőház házszabályai*. Hivatalos kiadás. Budapest, 1901. 112–146.

Társadalmi szerepvállalás, udvari és katonai rang

Az országgyűlési képviselők aktív szerepet vállaltak a kulturális, társadalmi, jótékony és vallási intézetek működtetésében. Az itteni szerepük fontos volt egyéni politikai karrierjük szempontjából is.

	Megoszlás (fő)	Megoszlás (%)	Kormánypárti (%)	Összes képviselő %-a
Vallási szervezet	26	24,3	73	6,4
Szakmai szervezet	17	15,9	88	4,2
Kulturális egyesület	28	26,2	60,7	6,8
Jótékony szervezet	7	6,5	100	1,7
Sportegyesület	9	8,4	77,7	2,2
Többszörös tevékenység	20	18,7	80	4,9
Összes	107	100	75	26,2

IV. táblázat**A KÉPVISELŐK TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSA**

A társadalmi egyesületek tagjai között természetesen uralkodott a két nagy párt. A szabadelvűek adták a csoport 75, a függetlenségek pedig 21%-át, a kormánypárt tehát 9%-kal volt felül-, a függetlenségi pedig 7%-kal alulreprezentált önmagához képest. A legkiegyenlítettebb párteloszlás a kulturális egyesületek terén volt megfigyelhető. A nemzetiségi képviselők közül Kollár Márton (Martin Kollár) az Adalbert Irodalmi Egylet vezetőjeként, Ruzsiák János (Jan Ruziák) pedig egyházmegyei felügyelőként vett részt a társadalmi életben. A három független szász képviselő is egyházi és kulturális tevékenységet folytatott. A néppárti képviselők természetesen a vallási-kulturális tevékenységükkel tűntek ki. Gróf Zichy János a Szent Imre önképző egyletnek volt alapítója, Ernszt Sándor még pozsonyi káplánként legényegyletet szervezett. Az 1901-es parlament 5 képviselője szerepelt a nemzetiségi területeken magyar kulturális és ezzel szorosan összefüggő turisztikai-néprajzi tevékenységet folytató, magyarosodást elősegíteni óhajtó egyesületekben: gróf Teleki Domonkos (Dés) és Bedő Albert (Székelykeresztúr) tagja, báró Feilitzsch Arthur (Kolozsvár) elnöke volt az Erdélyi Kárpát Egyesületnek (EKE), Sándor József (Kovácsna) EKE alelnöksége mellett a Romániai Missziós Egyházmegye főgondnoka és az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület titkára volt, München Aurél (Igló) pedig a Magyar Kárpát Egyesületet vezette. Mind az 5 képviselő a Szabadelvű Párt tagja volt, képviselői körzetük szorosan kötődött az egyesületük működési területéhez. A sportéletben a szabadelvűek domináltak: gróf Andrassy Géza a Cs. Kir. Vitorlázó Raj commodore-ja (parancsnoka), Haydin Imre a Wesselenyi vívóklub elnöke, Heincz Hugó a Selmeci Atlétikai Klub elnöke, Kubik Béla az Atlétikai Klub bajnoka, Vojnich Sándor pedig lóversenyző volt. A függetlenségi Krasznay Ferenc az Atlétikai Klub elnöke volt. A képviselők egy része részt vett az irodalmi társaságok életében is. László Mihály a Petőfi-társaság, gróf Apponyi Albert a Kisfaludy Társaság, Mikszáth Kálmán és Rákosi Viktor a Petőfi és a Kisfaludy társaság, Bakonyi Samu a Csokonai Kör (főtitkár), Lázár György a Dugonics Társaság (elnök) tagja volt. A szakmai szervezetek vezetőségi tagjai között szinte kivétel nélkül – Várady Károly az ipari és munkáskörök tanácsadója, valamint Nessi Pál Balatonfüredi Fürdőtelep Egyesület vezetője – az erősebb lobbyképességgel rendelkező kormánypárti képviselőket találjuk meg.

Társadalmi presztízs szempontjából különösen fontos szerepet töltött be az udvarképesség, mely lehetőséget teremtett arra, hogy az egyént különleges alkalmakkor az udvarba meghívják. Az udvarképesség elvárásainak alapvetően születésénél fogva, méltósága

után vagy katonai karrierje alapján felelhetett meg a kor embere. A születési jog birtoklásához át kellett esni egy ún. ősnemesi kvalifikáción, mely során a vizsgált személynek bizonyítania kellett, hogy anyai és apai ágon 4 generációra visszamenőleg csak nemesi ősökkel rendelkezik.¹⁹ Nagy társadalmi presztízst jelentő udvari rangban 31, állami kitüntetésekben 44 képviselő részesült 1901-ig. Közülük 14 fő mindkét kategóriában szerepelt.

Rang	Fő	Arisztokrata
Császári és királyi kamarás	17	7
Valóságos belső titkos tanácsos	13	4
Császári királyi asztalnok	1	0
Összesen	31	11

V. táblázat

KÉPVISELŐK ÁLTAL BIRTOKOLT UDVARI RANGOK

A magyar királyság udvari méltóságai gyakorlatilag elérhetetlenek voltak az ellenzék számára, csupán a kormánypárthoz kapcsolódó személyek részesülhettek benne. Ezt azonban szinte természetesnek vehetjük, ha figyelembe vesszük az ellenzéknek a dualizmussal kapcsolatos nézeteit. A 31 személy között azonban az arisztokrácia már háttérbe szorult, hiszen csupán 11 fő került ki közülük.

A középkori eredetű érdemrendek adományozása és birtoklása a dualizmus időszakában reneszánszát élte. Az érdemrendek odaítélésénél szigorúan betartották a hierarchikus szabályokat. A modern kornak megfelelő fizetési kategóriákat messzemenően összehangolták az érdemrendek tradicionális fokozataival, és így egy viszonylag átlátható rendszert hoztak létre. A fontosabb érdemrendekkel az 1884-es reformig rang- és címemelkedés járt együtt. A rendhalmozás nem volt uralkodó tendencia, ugyanis 31 képviselő egy, 7 kettő, 3 pedig három kitüntetést kapott. A közlekedésfejlesztéssel foglalkozó Vörös László 5, Csörgeő Gyula 6, a katonai karriert befutó báró Fejérváry Géza 7 érdemrend birtokosa volt.

A magyar királyi Szent István-rend fokozataiban 6 fő részesült, 4 szabadelvű képviselő a kiskeresztet, Thaly Kálmán ellenzéki politikus a lovagkeresztet, az egyedüli arisztokrata, báró Fejérváry Géza pedig a nagykeresztet birtokolta. Az 1757-ben kizárólag katonáknak alapított Mária Terézia rend nagykeresztjének birtokosa volt báró Fejérváry Géza, aki ezzel a renddel osztrák bárói címre és 12 000 korona járadékra tarthatott igényt. A Lipót rendet 1808-ban alapították, a hierarchikus sorrendben a Szent István-rendet követte, négy lovagja, öt közép- és három nagykeresztes politikusa mind szabadelvű volt. A legmagasabb rangot három vezető politikus, Széll Kálmán, Lukács László és báró Fejérváry Géza kapta meg. Az 1816-ban alapított Vaskorona-rendben 18 képviselő részesült, Jákey Zsigmond és Brázay Kálmán függetlenségi politikusként volt a rend birtokosa, ám Jákey a kitüntetés időpontjában nem volt tagja az országgyűlésnek, Brázay pedig a nemzetközi és magyar kiállításokon betöltött szerepéért kapta a kitüntetést. Az 1848. december 2-án alapított Ferenc József rendnek 10 kitüntetettje volt: öt lovag, három parancsnok és 2 nagykeresztes. Brázay kivételével mind szabadelvűek voltak, és egy arisztokrata sem volt közöttük. A nagykeresztet az állami adminisztráció magasabb köreiből tartozó Gromon Dezső és Miklós Ödön kapta meg. Külföldi államok kitüntetéseiivel több képviselő is rendelkezett.

Az almanach készítői különlegesen nagy gondot fordítottak a katonai szolgálattal kapcsolatos információk bemutatására. Az egyes életrajzokban részletesen szerepelnek az

¹⁹ Kempelen Béla: *A nemesség. Útmutató az összes nemességi ügyekben*. Genealogiai és heraldikai kézikönyv. Budapest, 1907. 95–96.; Kövér: *Magyarország társadalomtörténete*, 94–95.

adott személy által betöltött rendfokozatok, a szolgálat helye, gyakran az alakulat pontos megnevezéseivel és az esetleges hadjáratokban való részvétel. A képviselők általában tartalékos tiszti rangot birtokoltak, hivatásos tisztek elvétele fordultak elő közöttük. Ez utóbbi természetesen következett a tisztikar apolitikus voltából. A tartalékos tiszti rendfokozat megszerzéséhez a középiskolai tanulmányok elvégzését követően egyéves önkéntes szolgálatra kellett jelentkezni, majd a sikeres tiszti vizsgát követően, ha a jelöltnek megvolt a hadnagyi rangnak megfelelő jövedelme, akkor megkaphatta a tartalékos tiszti kinevezést.²⁰ A tartalékos tiszttel jogosult lett a tiszti kardbojtot viselésére, és ezáltal párbaj- és szalonképes úriemberré vált. A hajdani rendi-jogi helyzethez kötött úri kategóriát éppen ez az intézmény definiálta át, és tette műveltséghez, tevékenységszerkezethez és jövedelemhez kötődő fogalomná.²¹ A katonai rang a társadalmi presztízst jelentősen befolyásolhatta, nem véletlen tehát, hogy az életrajzok oly nagy hangsúlyt helyeztek rá.

Mindezek ellenére a katonai szolgálatban részt vettek aránya meglepően alacsony, a képviselők 80%-ánál nincs adat a szolgálatról. Mivel az almanachban a katonai szolgálat minden szintje megjelenik (önkéntesi évtől az altábornagyig), az információ elmaradása esetén valószínűsíthetjük, hogy az adott képviselő nem volt katona. A korban természetesen már létezett az általános hadkötelezettség, mely alól elméletileg a politikai és gazdasági elit számára sem volt kibújási lehetőség. A szolgálat elmaradásában azonban a minden korban létező elkerülési útvonalak használatát feltételezhetjük, hiszen az orvosi alkalmatlanság nem lehet ily extrém mértékben jellemző a társadalomnak éppen erre a szeletére. A szolgálat elkerülésének útja lehetett a póttartalékba kerülés, mely lehetőséget teremtett a fölös számban besorozottak szolgálatának az elhalasztására.

	Fő	%	Szabadelvű	Függetlenségi
Nincs adat a szolgálatról	328	80,2	215	77
Hadnagy	43	10,5	28	9
Főhadnagy	10	2,4	6	1
Százados	2	0,5	2	0
Őrnagy	4	1,0	4	0
Altábornagy	1	0,2	1	0
Szolgált, de nincs rang	21	5,1	14	5
Összesen	409	100,0	270	92

VI. táblázat

KÉPVISELŐK ÁLTAL MEGSZERZETT KATONAI RANGFOKOZATOK

A katonai szolgálatot teljesítettek között dominánsan a legalacsonyabb tiszti rangok jelennek meg, magasabb katonai rangot kizárólag a hivatalosan is katonai pályára lépett képviselők nyertek el. A parlament rangidős tisztje az altábornagyi rangig emelkedő báró Fejérváry Géza volt. A két nagy képviselőcsoport „militarizáltságában” nem volt különbség, de a magasabb rangba emelkedett kevesek mind a szabadelvű csoporthoz tartoztak.

²⁰ Hajdú Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914*. Ferenc József magyar tisztjei. Budapest, 1999. 300–301.

²¹ Kövér: *Magyarország társadalomtörténete*, 100–101.

Az 1905-ös országgyűlési választások

Az 1905. január utolsó hetében lezajlott választásokon a Szabadelvű Párt 159 mandátumával szemben a koalíció 235 mandátumot szerzett; mellettük 10 nemzetiségi és 9 párton kívüli jelölt került be a képviselőházba. A várakozásoktól eltérően visszafogott volt a küzdelem, 108 kerületben, több jelölt híján, még választást sem tartottak. Igaz ugyan, hogy az ilyen kerületek száma 1896 óta folyamatosan csökkent (1896: 132, 1901: 116), ami végül is a választási harc szerény élénkülésének a jele volt. A választások legnagyobb vesztese a Szabadelvű Párt lett, 1901-es mandátumainak 43%-át kaparintották meg az ellenzéki pártok. A választási vereségben kulcsfontosságú szerepük volt a kormánypártból az ellenzékhez csatlakozott új politikai pártoknak: a Bánffy Dezső által vezetett Új Párt 12, az Andrássy Gyula irányítása alatt álló Alkotmány Párt pedig 24 helyet vett el a hajdani anyapárttól. A legnagyobb sikert azonban a Függetlenségi Párt könyvelhette el: 74 mandátummal, 80%-kal növelte képviselői helyeinek számát, és így a parlament meghatározó vezető ereje lett, azonban a kormányzáshoz szükséges többséget csak a volt kormánypárti képviselők támogatásával tudta biztosítani. A nemzetiségi pártok eredménye vegyes volt. A szlovákok majdnem kiszorultak a parlamentből, 4 mandátumukból hármat elveszítettek, a szerbeknek egy mandátumot sikerült megszerezniük. A Román Nemzeti Párt nyolc mandátumával tudta növelni a nemzetiségi képviselők számát. A nemzetiségiek az 1901-es öt helyett most 10 képviselőt tudtak felvonultatni, ez messzemenően elmaradt az előzetes várakozásaiktól.²²

Az 1905-ben megválasztott parlamentben az új – 1905-ben pályára lépő – képviselők aránya nem haladta meg az 1901-es szintet, sőt még néhány százalékkal el is maradt attól (1901: 37%, 1905: 33%). Ez azért érdekes, mert a korábban szinte elképzelhetetlennek számító politikai átrendeződés hatására nem került be nagyobb arányban pályakezdő politikus a parlamentbe, mint az átlagos választási eredményt felmutató 1901-es évben. Az új képviselők legnagyobb arányban a kormánypártból kiszakadt pártokban (Új Párt 41,6%, Alkotmány Párt 54%), a Néppártban (39%) és a nemzetiségiek között (80%) voltak jelen. Az almanach által szocialistának minősített két képviselő – Áchim L. András és Mezőfi Vilmos – is ekkor kezdte meg parlamenti szereplését. A Függetlenségi Párt képviselőinek 37, a Szabadelvű Párt képviselőinek pedig 20,4%-a tartozott ebbe a kategóriába.

---

²² A statisztikai kimutatás alapja: *A magyar királyi kormány 1910. évi működéséről*, 424–426.; a választások eredményéről részletesen: *Dolmányos: A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*, 24–26.

Párt	Új képviselők létszáma	Pártonkénti megoszlás (%)	Az új képviselők a párt összes képviselőjéhez viszonyítva (%)
Szabadelvű Párt	32	23,5	20,1
Függetlenségi Párt	61	44,9	37
Katolikus Néppárt	11	8,1	39,3
Demokrata Párt	1	,7	50
Új Párt	5	3,7	41,6
Alkotmány Párt	13	9,6	54,1
Nemzetiségi	8	5,9	80
Független	3	2,2	60
„Szocialista Párt”*	2	1,5	100
Összesen	136	100,0	32,9

VII. táblázat

AZ 1905-BEN ELŐSZÖR PARLAMENTBE KERÜLT KÉPVISELŐK MEGOSZLÁSA

Átfedések és különbségek a két parlament tagjai között

Mielőtt az 1905-ös választások eredményei alapján összehívott új magyar parlament társadalmi összetételét megvizsgálánk, egy fontos kérdésre ki kell térni: Az előző ciklus képviselői közül kik nem kerültek be a parlamentbe, és akik továbbra is ott maradtak változtattak-e politikai hovatartozásukon, és ha igen, milyen arányban?

Az előző parlament képviselőinek nagyjából fele számára hozott radikális változásokat az 1905-ös év. 197 képviselőnek nem sikerült újra mandátumot szereznie. Így gyakorlatilag a parlament fele kényszerült a politikai élettől való hosszabb-rövidebb ideig tartó távollétre. A számszerint legnagyobb átrendeződés a Szabadelvű Pártban zajlott le, 156 képviselő, az 1901-es képviselőcsoport 56,3%-a távozott a parlamentből. Azonban minden párt jelentős fluktuáción ment keresztül. A Függetlenségi Párt 22,8%-a, a Katolikus Néppárt 32%-a, az Alkotmány Párt 20%-a és a függetlenek 36%-a esett el korábbi mandátumától. Külön kiemelandó, hogy az 1901-ben megválasztott 5 nemzetiségi képviselőből egy sem került be 1905-ben a parlamentbe.

A fent bemutatott 136, valóban 1905-ben pályakezdő politikus mellett 62 olyan képviselő került az új parlamentbe, aki képviselőként már szerepelt korábbi időszakokban. Nagyrészüik a két nagy párt képviselője volt, 26 szabadelvű és 24 függetlenségi politikus folytathatta kényszerpihenő után politikai karrierjét.

A két parlament között egy 212 fős csoport biztosította a kontinuitást. Az újráválasztást jelentősebb számban a szabadelvűeknek (99 fő), a függetlenségeknek (82 fő) és a néppártiaknak (14 fő) sikerült elérniük. A valódi arányokat azonban kissé módosítja, hogy a Szabadelvű Párt 19 hajdani képviselője nem a korábbi pártja színeiben nyert újra mandátumot. 13 fő a függetlenségi, 1 az Új Párt, 3 az Alkotmány Párt színeiben, 2 pedig függetlenként politizált tovább. A függetlenségek közé álló politikusok gróf Apponyi Albertet követve hagyták el a kormánypártot. Néhány képviselő azonban más pártot is felcserélt: függetlenségiből lett alkotmánypárti gróf Hadik János és új párti Szabó Kálmán, néppártiból független lett Szüllő Géza és függetlenségi gróf Zichy János. Négy korábbi független szász képviselő pedig belépett a Szabadelvű Párt képviselőcsoportjába. Figyelemre méltó, hogy

* Az Almanach a Magyarországi Ujjászervezett Szociáldemokrata Pártot nevezte így.

a pártváltás közben csak ketten váltottak választókerületet: gróf Batthyány Lajos Fiumét Bodajkra, Nagy Sándor pedig Meggyasszót Nagylakra cserélte. A választók tehát nem büntették a korábbi pártjukhoz hűtlenné lett személyeket, hanem a megváltozott politikai környezetnek megfelelően ugyanazokat a személyeket a korábbi elveiknek akár szögesen elmentmondó pártprogrammal is újraválasztották.

A két ciklus képviselőcsoportjai között tehát oly nagymértékű különbség tapasztalható, hogy ennek alapján valóban indokolt elvégezni az összehasonlító vizsgálatot.

Parlamenti képviselők társadalmi összetétele

Születési idő, hely, nemesi származás és vallás

Születési időpontja 408 képviselőnek ismert. Az országgyűlés átlagéletkora nem sokkal tért el az 1901-estől, az akkori 47-tel szemben 1905-ben 48 év volt. Az adatok 1905-ben is nagy szóródást mutatnak, hasonlóan 1901-hez, ekkor is 26 éves volt a három legfiatalabb képviselő (Kerese György, ifj. Madarász József és gróf Teleki Pál), a legidősebb pedig továbbra is az ekkor már 91 éves Madarász József. A korösszetétel 1901-hez képest szinte semmit sem változott (26–39: 27,3%, 40–59: 57%, 60–91: 15,8%).

A pályakezdet átlagos életkoránál kapott értékek nem térnek el jelentősen az 1901-estől. A pályakezdetkor betöltött átlagos életkor 39 év volt, és 1901-hez hasonlóan a képviselők nagy része 30–40 éves kora között lépett politikai pályára. A legidősebb korban Szappanos István, Kecskemét függetlenségi képviselője lépett be a parlamentbe, ő 87 éves volt, amikor 1905-ben hosszú helyi politikai szereplés után megválasztották, a legfiatalabb pedig Széll Kálmán, Szentgotthárd képviselője, aki 1868-as első megválasztásakor 23 éves volt csupán. A két nagy párt között 1905-ben sem volt lényeges különbség.

407 képviselő születési helyét sikerült beazonosítani. 1901-hez képest az idegen képviselők aránya kissé emelkedett, 31%-ról 37-re. A két legnagyobb párt gyakorlatilag azonos adatokkal rendelkezett, jelentős eltérés csupán az Alkotmány Pártnál mutatható ki, ahol az idegenek aránya elérte az 50%-ot. Érdemes megjegyezni, hogy a nemzetiségi képviselők ebben a parlamentben is az átlagnál sokkal jobban kötődtek választókerületükhöz, csupán Hodzsa Milán (Milan Hodža) és Novák Aurél (Aurel Novacu) tartozott közülük az idegen kategóriába. Az idegen képviselők egyik jelentős csoportját az arisztokraták – 9 szabadelvű, 3 függetlenségi, 3 néppárti, 2 új párti, 6 alkotmány párti és 3 független – alkották. Közülük a szabadelvű gróf Csáky Lajos, az alkotmány párti gróf Batthyány Lajos, gróf Semsey László és gróf Sztáray Sándor, a független Majláth István Géza gróf rendelkezett ugyan kerületében birtokkal, de lakhelyként más település szerepelt. A vezető politikusok biztos „vidéki” megmérettetésével ebben a ciklusban is előszeretettel éltek a pártok; a szabadelvűek részéről például Berzeviczy Albert, Herczeg Ferenc, Hertelendy László, Hieronimy Károly, Khuen-Héderváry Károly, Lukács László, Mikszáth Kálmán, Rubinek Gyula, a függetlenségiak részéről pedig Hegedűs Károly, Hentaller Lajos, Kossuth Ferencz, Polónyi Géza, Rákosi Viktor, Thaly Kálmán, Ugron Gábor vállalta „idegenként” a küzdelmet.

Az arisztokrata képviselők között feltűnően nagy volt a fluktuáció. Az 1901-es parlament 59 arisztokratájából 24 nem került be az 1905-ös parlamentbe, a helyükre lépők közül 23 fő 1901 és 1905 között kezdte meg a karrierjét. Rajtuk kívül 5 fő pedig korábban is szerepelt ugyan, de 1901-ben nem választották meg őket. Az arisztokraták létszáma tehát – 4 fővel – kissé emelkedett. Ekkor kezdte meg munkáját a magyar törvényhozásban gróf Károlyi Mihály és gróf Teleki Pál is. A legjelentősebb reprezentációval – 5 fővel – a Zichy család rendelkezett (Aladár Nagykanizsa, János Szabadbáránd, Jenő Székesfehérvár, Miklós Udvard, Vladimir Balassagyarmat képviselője), 4-4 képviselőt adott az Andrássy (Géza

Rozsnyó, Gyula Olaszliszka, Sándor Homonna, Tivadar Terebes képviselője), a Batthyány (József Keszthely, Lajos Bodajk, Tivadar Zurány, Zsigmond Muraszombat képviselője), a Bethlen (Balázs Marosludas, Bálint Bethlen, István Mezőség, Sándor Marosújvár képviselője) és a Károlyi familia (György Krassó, István Nagykároly, Mihály Pétervására, Sándor Gönc képviselője).

A 62 arisztokrata mellett 114 (28%) képviselő nemesi származása vehető biztosnak, a bizonytalan származással rendelkezők száma 168 (40,9%), a nem nemeseké pedig 67 (16,3%). Az ismert múlttal rendelkezők 60,7%-a tekinthető nemesnek, rajtuk kívül pedig 21% arisztokratának. A bizonytalan múlttal rendelkező képviselők aránya sajnos tovább növekedett 1901-hez képest. A nem nemesek aránya a Néppárton (28,6%) és a nemzetiségiek (60 %) belül volt a legmagasabb. Az arisztokraták és a nemesek adták az alkotmány pártiak 79, a szabadelvűek 55,6, az új pártiak és a függetlenek 50%-át. A Függetlenégi Párt a hajdani kormánypárttól – hasonlóan 1901-hez – elsősorban a bizonytalan múlttal rendelkezők magasabb (53%) és az arisztokraták alacsonyabb (7%) szereplésével tért el.

Iskolai végzettség, külföldi utazás

Ha az iskolai végzettségre utaló 1905-ös adatokat összehasonlítjuk az 1901-es parlament adataival, akkor ismét meg kell állapítanunk, hogy szinte százalékra pontosan megegyeznek egymással. Az adatbázisban szereplő 411, adatokkal rendelkező képviselő 8,7%-ának nem ismerjük a végzettségét. Legalacsonyabb iskolai végzettséggel Csányi Sándor Dárda és Schriffert József Gyula függetlenségi, valamint Mezőfi Vilmos Szegvár „szocialista” képviselője bírt, ők csupán népiskolát végeztek. A 10, gimnáziumi tanulmányokat folytató képviselő mellett a többiek mind felsőfokú végzettségűek voltak. A képviselők 60%-át adták a jogászok, dominanciájukat tehát töretlenül őrizték. Gazdasági végzettséggel 35 fő (8,5%), teológiaiával 23 fő (5,6%) található még jelentősebb számban.

A képviselőcsoportok között csupán néhány apró különbség adódik, a két nagy párt jelen esetben sem tér el nagy mértékben egymástól. A teológiai végzettségűek eloszlása 1901-hez hasonlóan alakult: 3 fő a szabadelvűeknél, 10 a függetlenségiéknél, 7 a Néppártnál és 1-1 az Alkotmány Pártnál, illetve a nemzetiségiekénél szerepelt. A gazdasági végzettségűek döntő többsége a két nagy párt sorait erősítette (15 fő szabadelvű, 15 fő függetlenségi).

Ha a legmagasabb iskolai végzettség szerint vizsgáljuk az országgyűlési képviselőket, akkor hasonlatosan 1901-hez, ismét megállapítható, hogy Budapesthez kötődött a képviselők döntő többsége, 225 fő, az adatokkal rendelkezők 64%-a. 31,4% Budapesten, 8,3% egyéb vidéki városban és Budapesten, 7,1% Budapesten és Bécsben, 8% Budapesten és egyéb külföldi városban tanult. A képviselők 9%-a tanult Bécsben is, további 14,6% pedig a Monarchián kívül. Ez utóbbi adatok szerény, de önmagukhoz képest jelentős csökkenést (8,4%, 34 fő) mutatnak az 1901-esekhez képest.

Külföldi tanulmányaikat legtöbben továbbra is a Német Császárságban végezték. A 32, német egyetemet megjárt képviselő mellett 10 fő Franciaországban, 3 fő Nagy-Britanniában, 2-2 Olaszországban, illetve Svájcban, 1 pedig Belgiumban tanult. A legnépszerűbb város Berlin volt (15 fő), majd Párizs következett (9 fő), Lipcsében és Heidelbergben 7-7 fő tanult. Nyugat-Magyarország iskolavárosai közül a legjelentősebb Pozsony volt (17 fő), ezt követte Magyaróvár (16 fő), Pécs (5 fő), Győr és Veszprém (3-3 fő), Keszthely és Esztergom (2-2 fő). Északkelet-Magyarországon Eperjes állt az élen (11 fő), majd Kassa (7 fő), Sárospatak (4 fő), Eger (3 fő) és Miskolc (2 fő) következett. Az Alföld legjelentősebb képviselői iskolavárosa 1905-ben Nagyvárad (7 fő) és Debrecen (6), de növelte pozícióját Kecskemét (3 fő) is. Erdélyben továbbra is abszolút központnak számított Kolozsvár (34 fő), a város jelentőségét és ezáltal Erdély bizonyos oktatási önállóságát mutatja, hogy a politikai elit

szempontjából közvetlenül Budapest után a második legjelentősebb oktatási központnak számított. Kolozsvár mellett fontos szerepet töltött be Erdélyben Nagyszében is, itt 7 fő végezte tanulmányait. A vidéki iskolahelyre, hasonlóan az 1901-es állapotokhoz, most is az volt jellemző, hogy az itt töltött évekre további budapesti vagy külföldi tanulmányok épültek. A politikai elit Budapest-centrikussága 1905-ben is megmutatkozott. A jelentősebb pártok adatai nem térnek el az átlagtól, a nemzetiségi képviselők azonban ekkor is kevésbé kötődtek Budapesthez, a 10 fő közül csupán három fővárosi tanulmányairól vannak adatok.

Az 1905-ös almanach készítői is részletesen kitértek a külföldi utakra. 85 képviselő vett részt valamilyen külföldi úton, 20 fő ausztriai és 41 egyéb európai tanulmányokat folytató-nál ugyan nem szerepeltek utazási adatok, de tanulmányaikból ez automatikusan következett. A korban külföldnek nem minősülő ausztriai tanulmányokon kívül tehát a képviselők 30,5%-a rendelkezett külföldi tapasztalatokkal. Ez az érték kissé magasabb az 1901-esnél.

	Fő	%	A párt képviselőinek %ában
Szabadelvű Párt	50	39,7	31,8
Függetlenségi Párt	44	34,9	26,5
Katolikus Néppárt	10	7,9	35,7
Új Párt	4	3,2	33,3
Alkotmány Párt	9	7,1	37,5
Nemzetiségi	3	2,4	30,0
Független	6	4,8	66,6
Összesen	126	100,0	30,5

VIII. táblázat

A KÜLFÖLDI TANULMÁNYOKAT FOLYTATÓ ÉS KÜLFÖLDÖN JÁRT KÉPVISELŐK MEGOSZLÁSA

Az 1901-es adatokkal összehasonlítva megállapítható, hogy az új függetlenségi politikusok nagyobb arányban jártak külföldön, mint a korábbi parlamentben szerepeltek, ezáltal csökkent a szabadelvűek és a függetlenségek között kimutatható különbség. Az úticélok között továbbra is a nyugat-európai országok dominálnak. Hét képviselő az Egyesült Államokban, Dókus Ernő és Karácsonyi Jenő Afrikában, öten pedig „Keleten” jártak. Gróf Batthyány Tivadar és gróf Mailáth István Géza pedig az egész világot körülutazta.

Polgári foglalkozás, birtokviszonyok és gazdasági szerepvállalás

Akárcsak 1901-ben, a képviselők többsége, 261 fő (63,2%) állami vagy megyei adminisztrációhoz kötődő karrierrel rendelkezett megválasztása előtt. A mezőgazdasághoz 99 fő (24%), az iparhoz, kereskedelemhez és a bankszektorhoz pedig – még az 1901-es számnál is kevesebb – 15 fő (3,6%) kapcsolódott. A parlamentben tehát 1905-ben is a hagyományos foglalkozási csoportok domináltak. Az ún. kapitalista szektort most megelőzte a papi foglalkozású csoportja (25 fő). Továbbra is alacsony volt, de 1901-hez képest kissé emelkedett a nem jogi, államigazgatási és egyházi értelmiség reprezentációja. 17 fő művész és tudós mellett 7 tanár, 6 orvos és 1 mérnök ült a képviselőház padsoraiban. Az újságírók száma is emelkedett, 19 főről 24 főre.

Érdekes változás 1901-hez képest, hogy a függetlenségi képviselők számának emelkedésével és a szabadelvűek számának csökkenésével a két párt között korábban kimutatható foglalkozás-szerkezetbeli eltérések szinte teljesen eltűntek. Az iparban, a bankszektorban és kereskedelemben érdekeltek egyenletesen oszlottak el a két párt között. Változást jelen-

tett 1901-hez képest, hogy 10, korábbi karrierje során minisztériumi állást betöltő személy jelent meg a függetlenségieknél.

1911-ben 168 (40,7%) 1905-ös országgyűlési képviselő vagy özvegye szerepel a gazdacímtárban.²³ A birtokok nagysága 1905-ben is jelentős szóródást mutatott, 85 birtokosnak volt 1000 kataszteriális holdnál kevesebb földje, 11 fő pedig 10 000 kataszteriális holdnál nagyobb területtel rendelkezett.

Százalékos eloszlás	Terület
10	221,40
20	351,40
30	527,70
40	688,20
50	975,50
60	1361,60
70	2062,20
80	2915,40
90	5886,90

IX. táblázat

A KÉPVISELŐI BIRTOKOK SZÁZALÉKOS ELOSZLÁSA TERÜLET SZERINT

A 11 legnagyobb birtokos kivétel nélkül arisztokrata volt. 1901-hez hasonlóan az első 20 birtokos között is csak arisztokratákat találunk. A képviselőház legnagyobb birtokosa továbbra is gróf Andrássy Géza, öt ifj. Andrássy Gyula és Károlyi Mihály (33,170 kat. hold) követte. A legkisebb birtokkal, 101 holddal Vermes Zoltán, Nagyszombat szabadelvű képviselője zárta a sort.

Százalékos eloszlás	Évi kataszteri tiszta jövedelem
10	972,90
20	1956,60
30	2685,90
40	3569,60
50	4957,00
60	7143,60
70	10610,90
80	17913,40
90	44045,20

X. táblázat

A KÉPVISELŐI BIRTOKOK SZÁZALÉKOS ELOSZLÁSA JÖVEDELEM SZERINT

A birtokos képviselők 90%-a, 1901-hez hasonlóan 1000 koronánál magasabb jövedelemre tett szert birtokából. A legnagyobb jövedelemmel rendelkezők sorrendje kissé meg-

²³ Magyarországi gazdacímtár, 1911. alapján

változott, az élen továbbra is gróf Zichy János (225 944 korona) és gróf Karátsonyi Jenő (212 739 korona) állt, de a harmadik helyre gróf Károlyi Mihály került (162 155 korona). 100 000 koronánál magasabb jövedelme volt még gróf Andrássy Gézának (123 323 korona), gróf Andrássy Gyulának (107 088 korona) és gróf Andrássy Sándornak (103 175 korona). Gróf Tisza István ekkor kilencedik volt a jövedelmi ranglistán. Az első 20 legnagyobb birtokjövedelemmel rendelkező közé ekkor csak Szluha István (14. helyen, 52 573 korona) kerülhetett be nem arisztokrataként.

Az uradalmak száma 501-ről 455-re csökkent. Kataszteriális holdanként átlagosan 5,28 koronát jövedelmeztek, 270 azonban nem érte el ezt az értéket. A legjövedelmezőbb birtokkal rendelkezők kiestek a parlamentből, így Darányi Ignác örsfalui uradalma került az élre (49 korona/kat. hold). A legrosszabban jövedelmező birtokok továbbra is az arisztokrata erdőbirtokok voltak. Ha az egy birtokos tulajdonában lévő összes terület jövedelmezőségét vizsgáljuk meg, akkor Áchim L. Andrást találjuk az élen (123 kat. hold, 3186 korona, 25,9 korona/kat. hold). A harmadik helyen a legkisebb birtokos, Vermes Zoltán áll (101 kat. hold, 2054 korona, 20,3 kat. hold/korona). Az első 20 legjövedelmezőbb birtokból 15 kisebb volt 1000 holdnál. Csupán két arisztokrata, báró Vojnich István és gróf Eszterházy Mihály található a legeredményesebben gazdálkodó birtokosok között.

A birtokosok jellemzően nemesek voltak. 58 birtokos nemesi származású, 49 arisztokrata, 51 bizonytalan, 10 pedig nem nemes volt. Polgári foglalkozás tekintetében nem volt jelentős különbség a két parlament birtokos csoportjai között, a fentebb megállapítottak 1905-ben is érvényesek voltak. A két nagy párt között jelen esetben is csupán enyhe eltérés mutatható ki: a szabadelvűeknek 46,5%-a, a függetlenségieknek 36,1%-a birtokos. Legmagasabb értékkel az Alkotmány Párt (62,5%), a legalacsonyabbal pedig a nemzetiségi csoport (20%) bírt.

Az almanach 63 személyre vonatkozóan tartalmaz egyéb gazdasági vagy pénzügyi szerepvállalásra utaló adatot. Közülük csupán tizenötön szerepeltek az 1901-es parlamentben. Az OMGE helyi szervezeteiben 12 képviselő – 10 szabadelvű és 2 függetlenségi –, a helyi takarékpénztárakban pedig 7 függetlenségi dolgozott. A szabadelvű párt részvétele továbbra is meghatározó maradt, hiszen az ebbe a kategóriába tartozó képviselők 44 %-át adták, de a függetlenségi szerepe megnövekedett. A 28 szabadelvű mellett 21 függetlenségi, 5 alkotmány párti, 3 új párti, 3 nemzetiségi, 2 néppárti és 1 demokrata képviselő birtokolt valamilyen gazdasági tisztséget. A szabadelvűek mellett már a korábbi ellenzék soráiban is megjelentek a jelentősebb pozíciót betöltő személyek, a 10 szabadelvű igazgatósági taggal szemben már 13 koalíciós állt, ami elsősorban a pártokon belüli képviselő átcsoportosulás következménye volt. 1901-hez hasonlóan szinte kivétel nélkül a bankszektor és a közlekedési vállalatok foglalkoztatták a magyar országgyűlés képviselőit.

Társadalmi szerepvállalás, udvari és katonai rang

	Megoszlás (fő)	Megoszlás (%)	Szabadelvű (fő)	Koalíció (fő)
Vallási szervezet	27	26	11	14
Szakmai szervezet	13	12,5	5	7
Kulturális egyesület	23	22	10	12
Jóteköny szervezet	3	3	3	0
Sportegyesület	12	11,5	4	8
Többszörös tevékenység	26	25	13	12
Összes	104	100	46	53

XI. táblázat

A KÉPVISELŐK TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSA

A táblázat adatai egy feltűnő változást mutatnak 1901-hez képest: a koalíció itt is átvette a vezető szerepet a Szabadelvű Párttól. Ennek oka egyértelműen a kormányzati pozícióból kiszorult párt bomlása. Ugyanis a függetlenségek szerepe nem növekedett, hanem a hajdani kormánypártiak kerültek át a másik oldalra, változtatták meg és tették kiegyenlítetté a korábbi statisztikai adatokat. Az 1901-es országgyűlésben szereplő magyar kulturális egyesületi vezetők kiszorultak a parlamentből, azonban bekerült a Nyitra megyei Szenic szabadelvű képviselőjeként Craus István, a Felvidéki Magyar Kulturális Egyesület (FEMKE) ügyvezető alelnöke. A nemzetiségi képviselők társadalmi tevékenysége az egyházi és kulturális szervezetekhez kapcsolódott. Damián Vazul, Körösbánya képviselője görögkeleti zsinati tag, román kultúregyleti és színházi alapi tag, Novák Aurél, Szászkabánya képviselője egyházi, kulturális és színházi egyesület alapítója volt. Russu-Sirianu János (Ion Russu-Sirianu), Kisjenő és Suciú János (Ion Suciú), Borosjenő képviselője pedig görögkeleti egyházi tisztségeket töltöttek be. A sportolók közül csupán Vojnich Sándort nem választották meg újra, ezt a csoportot gazdagította Dániel Tibor a szabadelvű teniszező, a függetlenségi atléta Egy Béla, a hadilovas Ferdinandy Béla, a birkózó Zlinszky István és az ismeretlen sportot űző Világhy Gyula. A Néppárt soraiban ült Udvardy Ferenc kerékpárversenyző, az Alkotmány Pártban pedig gróf Eszterházy Mihály atléta és sport-galamblovész.

Kissé átalakult az irodalmi társaságok tagjainak szereplése is: Pap Zoltán a Petőfi-társaságnak, gróf Apponyi Albert a Kisfaludy Társaságnak, Mikszáth Kálmán és Rákosi Viktor a Petőfi és a Kisfaludy Társaságnak, Hentaller Lajos a Dugonics Társaságnak volt a tagja. A szakmai szervezetek is alkalmazkodtak a változáshoz. Nessi Pál és Várady Károly mellett függetlenségiként került be a parlamentbe Bernáth Béla, az ügyvédi szervezet tagja, Brázay Zoltán, az Országos Magyar Kereskedelmi egyesület alapító igazgatósági tagja és Horváth József, a vármegyei tisztviselők mozgalomának szervezője.

A udvari rangal és kitüntetéssel rendelkezők száma jelentősen visszaesett. Szemben az 1901-es 31, illetve 44 fővel szemben 1905-ben csupán 12 és 22 képviselő részesült ezen megtiszteltetésekben.

Rang	Fő	Arisztokrata	Szabadelvű	Koalíció
Császári és királyi kamarás	6	3	4	2
Valóságos belső titkos tanácsos	6	5	3	3
Összesen	12	8	7	5

XII. táblázat

A KÉPVISELŐK ÁLTAL BIRTOKOLT UDVARI RANGOK

A kamarások között szerepelt a függetlenségi politikusként 1905-ben először fellépő Kubinyi Márton és a néppárti gróf Zichy Aladár, a tanácsosok között pedig gróf Andrássy Tivadar alkotmány párti, gróf Bánffy Dezső új párti politikus és az ekkor függetlenségi gróf Apponyi Albert. A szabadelvűek (vagy volt szabadelvűek) dominanciája ebben a kategóriában továbbra is fennmaradt, az arisztokraták aránya pedig nőtt. (A szabadelvű dominancia természetes, hiszen a függetlenségek a kitüntetésekhez a ciklus során juthattak hozzá, ennek adatai azonban az 1905-ös almanachban nem szerepelhetnek.)

Az érdemrenddel kitüntetett 21 fő közül 17-en tartoztak a szabadelvűek közé, mellettük 2-2 új és alkotmány párti, valamint 1-1 néppárti és független politikus birtokolt érdemrendet. 12 képviselő egy, 6 kettő, 3 pedig három kitüntetést kapott. A legtöbb kitüntetést gróf Bánffy Dezső birtokolta (Lipót-rend lovagkeresztje, Szent István-rend kiskeresztje, Lipót-rend nagykeresztje, Szent István-rend nagykeresztje). A magyar királyi Szent István-rendet 4 fő kapta meg. A Lipót rendet három lovag, egy középkeresztes politikus, a Vaskorona-rendet 8 fő (4 I., 4 II. és 1 III. osztályú), a Ferenc József rendet pedig 2 lovag, 3 parancsnok és 1 nagykeresztes képviselte. Külföldi kitüntetések hatan birtokoltak: Darányi Ignác a császári és porosz királyi vörös sas-rend csillaggal ékesített első osztályát, Dragonescu Dömjén a Schaumburg-Lippe hercegi házi rend II. osztályú keresztjét, gróf Esterházy Kálmán az Osmanie-rend csillagát, Kiss Pál a sziámi II. osztályú koronarendet, Miklós Ödön a francia becsületrend nagy középkeresztjét és Szilassy Zoltán a szerb Takova rendet tűzhette ki mellére.

	Fő	%	Szabadelvű	Függetlenségi
Hadnagy	41	58,6	16	18
Főhadnagy	10	14,3	0	7
Százados	2	2,9	1	0
Őrnagy	1	1,4	1	0
Altábornagy	1	1,4	1	0
Szolgált, de nincs rang	15	21,4	6	7
Összes	70	100,0	25	32

XIII. táblázat

A KÉPVISELŐK ÁLTAL MEGSZERZETT KATONAI RANGFOKOZATOK

Hasonlatosan 1901-hez, rendkívül alacsony a katonai szolgálatot teljesítettek aránya (17%). Továbbra is az alacsonyabb rangot birtoklók dominálnak. 59% hadnagy, 14% pedig főhadnagy volt. A legmagasabb rangot a szabadelvű báró Nyiri Sándor altábornagy birtokolta. A 25 szabadelvű katonával szemben már 32 függetlenségi került be a parlamentbe, tehát ebben a kategóriában is arányeltolódás történt.

Összegzés

A fenti vizsgálatok eredményei alapján kialakult kép azt mutatja, hogy az 1901-es és az 1905-ös parlament társadalmi összetétele nem tért el jelentősen egymástól, a politikai elite tehát valóban jellemző volt a szociológiai értelemben vett egységesség. Hiába a két képviselői csoport közötti majd 50%-os személyi eltérés és a két választás eredménye közötti domináns különbség, ezek nem mutatkoztak meg a statisztikai mutatókban. A közjogi értelemben ellentétes politikai beállítottságú pártok között fennálló különbségek 1905-ben kiegyenlítődték. Ebben nagy szerepet játszottak azonban a képviselői átigazolások is.

Az országgyűlési képviselők döntőrészt a 40–60 évesek voltak. Átlagosan a 30-as, 40-es éveikben kezdték meg politikai karrierjüket, de ettől igen eltérő adatokat is találtunk. Születési helyüket tekintve nagymértékben kötődtek a választókerületükhöz, bár ebben 1905-ben jelentősebb elmozdulás volt kimutatható 1901-hez képest. A bizonyíthatóan nem nemes származású képviselők aránya mindkét évben 20% alatt maradt. A biztos nemesek 30%-ot, az arisztokraták pedig további 15%-ot tettek ki. A hagyományos politikai elit ezáltal jelentős reprezentációval rendelkezett a parlamentben. A tanulmányokra utaló adatokból kitűnik, hogy a képviselők döntő többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezett, a diplomások között azonban kiugróan magas volt a jogászok aránya. A gazdaság és a kultúra egyéb kulcsfontosságú területeinek értelmisége az új század elején is szinte teljesen hiányzott a tradicionálisan jogászok dominálta magyar politikai elitből. Ez természetesen felveteti a döntéshozói-kompetencia állandóan aktuális kérdését. Különösen fontos tényező lehetett a politikai karrier szempontjából a budapesti iskola, ahol kialakíthatók voltak a megfelelő kapcsolatok. Nem meglepő tehát, hogy a képviselők majd kétharmada kötődött a főváros oktatási intézményeihez. Az almanach adatai alapján kitűnik, hogy a képviselők egyharmada külföldi tanulmányokat folytatott vagy külföldi utazáson vett részt. Ennek fontosságát jelzi, hogy a bőbeszédűséggel nem igazán vádolható szerkesztők minden egyes esetben részletesen kitértek rá. A magyar politikai elit jelentős része rendelkezett európai tapasztalatokkal, és a külföldi utazások, tanulmányok következményeképpen feltételezhető róluk az idegen nyelvek ismerete is.

A foglalkozás-szerkezeti elemzés kimutatta, hogy a parlament tagjainak kétharmada országgyűlési karrierjét megelőzően hosszabb vagy rövidebb ideig kötődött az állami vagy önkormányzati adminisztrációhoz. Míg a gazdasági szektorok közül a mezőgazdaság dominanciája figyelhető meg, addig az ipari, pénzügyi, kereskedelmi tevékenységet folytatók a képviselők alig egy huszadát adták. A politikai és gazdasági elit elkülönült egymástól. Találtunk ugyan adatokat a politikusok gazdasági szerepvállalására, de ennek jelentősége viszonylag kicsi, hiszen ez dominánsan a gazdasági egyesületeket és a helyi takarékpénztárakat érintette. A két parlament azonban éppen a gazdasági szerepvállalást befolyásoló új összeférhetlenségi szabályozás miatt eltérhet a dualizmus korábbi parlamentjeitől. Az 1901-es törvény ugyanis a gazdasági elit jelentős része számára lehetetlenné tette a képviselői mandátum birtoklását és az azzal egyidejű gazdasági tevékenységet, másrészt megtiltotta a hivatásos politikusok számára az állammal kapcsolatban álló cégek vezetésében való részvételt. Ez megnehezítette a kapitalista gazdaság és a politika szférájának nyílt összefonódását. Az összeférhetlenségi törvény a hagyományoknak megfelelően természetesen nem vonatkozott a földbirtokokra. Az 1911-es gazdacímterben a képviselők valamivel több, mint 40%-a szerepelt, 90%-uknak 200 hold feletti birtoka volt, és ugyanilyen arányban haladták meg a birtokokból befolyó jövedelmek az 1000 forintot. A képviselői díjazás mellett tehát jelentős jövedelemmel bírtak, amely önmagában elegendő volt a korban a középosztályi etalonnak tekinthető tanári állásnak megfelelő egzisztencia fenntartásához. Ők tehát, domináns nemesi származásuk ellenére sem az elszegényedett dzsentri alakjai, hiszen gazdasági jövedelmük a kor viszonyai szerint is a tisztas életvitel lehetőségét biztosította számukra. A 100 kataszteriális hold alatti birtoktestek ekkor sem kerültek be a statisztikába, így a többi képviselőről legfeljebb annyit állíthatunk, hogy 100 holdnál biztosan nem volt több földjük. Esetleg közöttük találhatjuk meg az ún. megélhetési politikusokat, személyüket – az egyéb jövedelmi viszonyokra kiterjedő statisztikák hiánya folytán – nem tudtuk meghatározni. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az ismert jövedelmi viszonyokkal rendelkező képviselők többsége elegendő bevétellel bírt ahhoz, hogy a politikai élettől anyagilag függetlennek tekinthesse magát. Katángy Menyhért és társai tehát elbúj-

nak a statisztikai adatok mögött. A képviselők negyede vállalt társadalmi szerepet, leggyakrabban kulturális és vallási szervezetekben bukkantak fel. Megjegyzésre érdemes, hogy a szakmai szervezetek vezetőségében szereplő képviselők szinte kivétel nélkül az aktuális vezető politikai erőhöz tartoztak. Az udvari rangok és kitüntetések gyakorlatilag elérhetetlenek voltak az ellenzék számára. A kitüntetettek között szinte csak olyan ellenzékit találunk, aki rangját, kitüntetését még az ellenzéki politikai karrierje előtt szerezte. Figyelemreméltó az is, hogy a politikai elit mily kis számban teljesített katonai szolgálatot. Nehéz nem észrevenni, milyen nagy fontosságot tulajdonítottak a katonai szolgálatnak a szerkesztők, az adatszolgáltatók pedig milyen részletességgel tértek ki a katonai karrier egyes állomásaira. Az önkéntes katonai szolgálat és a tiszti vizsgát követő tartalékos tiszti rang csupán a képviselők alig húsz százalékára volt jellemző. A politikai elit jelentős része tehát nem teljesített katonai szolgálatot. Ennek elmaradása mögött, a törvényadta lehetőségeken túl a kapcsolatok befolyásoló szerepét is valószínűsíthetjük.

A szakirodalom számára közismert jelenség a közjogi értelemben különböző képviselői csoportok hasonlatos szociológiai összetétele. Tanulmányunk adatai az eddigi képet igazolták. A magyar arisztokrácia és hajdani nemesség képviselőházon belüli felülreprezentáltsága a szakirodalom által szintén tényként elkönyvelt jelenség, melyet elsősorban a szűk választójoggal, a nyílt szavazással és a politikai diskurzusnak a közjogi kérdésre való leszűkülésével magyaráznak a szerzők. Ezt nem kívánjuk kétségbe vonni, de néhány egyéb momentumot szükségesnek látunk a magyarázathoz hozzáfűzni: Az szinte természetesnek vehető, hogy a reformkori politikában aktív részt vállaló arisztokrácia és nemesség a népképviselési rendszerben tovább politizált. Az arisztokrácia esetében a felsőház politikai szerepének a csökkenése oda vezetett, hogy az aktív politizálásra hajlamos arisztokraták az esetleges felsőházi tagságuk lehetősége ellenére is elindultak a képviselőválasztáson, hiszen gyakorlatilag csak ebben az esetben vehettek részt a törvényhozó munka érdemi szakaszaiban. A 19. századi modernizáció minden társadalmi eredményei ellenére a hajdani nemesség maradt az a réteg, mely a politizáláshoz nélkülözhetetlen kompetenciákkal rendelkezett. Különösen igaz volt ez a modernizációs pályájuk elején járó peremterületekre, ahol az intelligencia továbbra is a megyéhez és az egyházakhoz kapcsolódott. Ezen túl nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a cenzussal rendelkezők politikai kultúrája nem biztos, hogy lehetővé tette számukra az aktív szerepvállalást. Így szinte természetes, hogy képviselőinkben az arra hivatottak vagy azok, akik önmagukat arra hivatottnak vélték, léptek fel. A képviselőket nem a választópolgárok, hanem a pártok vezető szervei, személyei választották ki. Nem volt ez másként a nem magyar nemzetiségeknél sem. Sőt a választójog kiterjesztéséért küzdő pártok is evidenciaként kezelték a képviselő-kiválasztás központi kontrollját. A képviselők összetételét tehát legalább annyira befolyásolta – befolyásolja – a pártok vezetőségének képviselő-kiválasztási gyakorlata, mint a választási rendszer sajátosságai. A kiválasztás mechanizmusa gyakran állította kész helyzet elé a választópolgárokat, akik szinte természetesen csupán a szűkebb körök által kiválasztott jelöltek közül választhattak, ez a jelenség azonban nem egyedül a dualizmus korára és a cenzusos alkotmányosságra jellemző. Így a cenzus önmagában nem határozta meg a parlament társadalmi összetételét, bár annak az egyik fontos befolyásoló eleme volt.

A képviselőválasztásokat alapvetően befolyásolta továbbá a pártok választási taktikája, hiszen az olyan kerületekben, ahol nem volt esély a győzelemre, az egyes pártok nem is indítottak jelöltet, vagy az eleve esélytelen küzdelemben a feláldozható politikusok mérettettek meg. Különösen igaz ez a dualizmus korára, amikor a választókerületek negyedében rivális jelöltek hiányában a választóknak gyakorlatilag nem volt lehetőségük a választásra. A nyílt szavazás természetesen nagymértékben befolyásolhatta a szavazó politikai magatartá-

sát. Az egyén politikai orientációja azonban a korteskedés korbéli szokásai mellett nem csupán a szavazatszedő bizottság előtt vált ismertté. Ennek illusztrálására szolgáljon egy eperjesi eset 1905-ből. Az 1905. január 26-án tartott választásokon a szabadelvű Szmrecsányi Jenő királyi közigazgatási bírótanács elnöke és Halmos Károly kassai ügyvéd csapott össze. A választási megállapodásnak megfelelően a „Szmrecsányi Párt” választói a kassai úton vonultak be a városba. A Zöldfa fogadóban és a környékbeli mulatókban helyezkedtek el. A Halmos Pártiak a Kályhagyár mellett bekanyarodva, a Deák utcán keresztül mentek a Vásártéren lévő vendéglőbe. A főutcát a Feldmann háztól a római katolikus templomig kordon vágta ketté, a páros szám a Halmos, a páratlan a Szmrecsányi csoporté volt. Az Eperjesi Lapok szerint régen láttak a megyében olyan heves politikai küzdelmet, mint ami 1905-ben lezajlott, ezért a reggel nyolckor kezdődő választást két és fél század katona és 10 csendőr biztosította. A szavazási sorrendet sorhúzással állapították meg, így kilenckor a Halmos párt kezdett szavazni. A szavazással, bár semmi fennakadás sem történt, csak este 10 órára végeztek. A mandátumot 1107 szavazattal 845 ellen Szmrecsányi Jenő nyerte el.²⁴ A megyében arra is volt példa, hogy az egyik jelölt, meglátva a másik által felvonultatott választók sokaságát, eltekintett a konkrét megmérettetéstől és a hívek összeszámlálásától, máshol a pártok településen belüli elhelyezkedését előzetesen térképek segítségével határozták meg, melyen minden stratégiailag fontos vendéglőt pontosan megjelöltek. Ilyen körülmények között tehát abból, hogy a választó melyik vendéglőben jelent meg, mikor és hol állt be a sorba, gyakorlatilag mindenki számára ismerté tette politikai nézeteit. Ez azonban nem akadályozta meg a heves politikai küzdelem kibontakozását.

A szokások és a politikai kultúra tehát a törvényes keretek mellett nagymértékben befolyásolták a politikai elit összetételét. Ebben azonban véleményünk szerint nincsen semmi egyedi. A korabeli választási rendszer és a politikai elit társadalmi összetétele között okozati kapcsolat természetesen létezett. A mérték meghatározásához és értékeléséhez azonban a korabeli európai viszonyokat is figyelembe kell venni. Tanulságos összehasonlítani a dualizmuskori elit összetételét a más választási szisztémával rendelkező magyar rendszerek elitjeivel. Ezután válaszolhatunk teljes bizonyossággal arra a kérdésre, hogy mennyire egyediek és mennyire a dualizmushoz kötődőek azok a jelenségek, melyeket e tanulmány során ismertettünk. Ez azonban túl mutat jelen tanulmányunk céljain.

---

²⁴ Eperjesi Lapok 1905. január 22., 29.

JÓZSEF PAP

“Two Elections in Hungary”. The Social Composition of the Members of Parliament in the Early 20th Century

The paper describes the social composition of the Hungarian parliament at the beginning of the 20th century. Research has found no discernible social differences among the various groups of the political elite the sociological character of which did not significantly differ. Taking this as a starting point we provide a statistical analysis of the members of parliament. We used national assembly data from 1901 and 1905 to carry out the comparative analysis of the members of parliament coming from different political backgrounds. We processed the database – containing nearly 600 members of parliament elected on these two occasions and 34 statistical variables for each – with the SPSS program. As a result, we could provide a statistical basis for the former findings of social historiography.

According to our study, the social composition of the two parliaments of 1901 and 1905 were not significantly different, the political elite was sociologically uniform. Though the outcomes of the two elections were dominantly different, this was not discernible in the statistical indicators. The traditional political elite, the aristocracy and the former nobility were heavily represented in the parliament. The vast majority of the members of parliament had university degree, primarily from law, while intellectuals from other important fields of economy and culture were almost completely missing from the traditionally lawyer-dominated national assembly. When it came to political career, graduation in Budapest was an important factor. Two thirds of the members of parliament had spent some time in central government or local government administration before embarking on a career in politics.